

Για τη Διεύθυνση
Βιβλιοθήκης της Βέροιας

20/6/88

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΠΗΡΓΗ Χ. ΧΙΟΥΝΙΔΗ

Τὰ Ἀρχαῖα καὶ τὰ Προσωπικὰ
τῶν Κληρικῶν τῆς Βερόιας τὰ Χεῖρ 1864-1924

(ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΚΕ'.

ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ»)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

GRVER-00806

ΔΩΡΕΑ
Γεώργιου Α. Χουλδρη

✓

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμός εισαγωγής 56475

Ημερομηνία εισαγωγής 27-6-88

Ταξινομικός αριθμός 938.601

ΤΙΣΒ

ΠΛ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

- 1 τόμος, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος*
 1 τόμος, *Λόγοι διάφοροι*
 1 τόμος, *Περί αυτοχθόνων Αλβανών*
 1 τόμος, *Τραγωδία νέας Ελλάδος* (βιβλίο γερμανοελληνικό)

Β. Γ α λ λ ι κ á

- 2 τόμοι, *Εκ των Απάντων του Βολταίρου*
 5 τόμοι, *Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασεως*
 2 τόμοι, *Στρατιωτική γεωγραφία*
 1 τόμος, *Σπουδαίοι λόγοι εις το σύνταγμα των ελευθέρων λαών*
 1 τόμος, *Γαλλική Δημοκρατία*
 1 τόμος, *Ημερολόγιο της πολιορκίας Κωνσταντινουπόλεως*
 1 τόμος, *Επιρροές των Ελλήνων*
 1 τόμος, *Ανάμικτα ελληνικά*
 1 τόμος, *Ελληνική φυλή*
 1 τόμος, *Ο Θεατής της Ανατολής*
 1 τόμος, *Οικονομικά της Ελλάδος*
 1 τόμος, *Το Δίκαιο του πολέμου και της ειρήνης*
 1 τόμος, *Περιγραφή των οδών της πόλεως Λονδίνου*
 1 τόμος, *Περιγραφή των οδών της πόλεως των Παρισίων*.

Τα παραπάνω βιβλία, ελληνικά και γαλλικά, θεωρήθηκαν ύποπτα και στάλθηκαν, όπως είδαμε παραπάνω, στην Κωνσταντινούπολη για εξέταση. Άλλα είκοσι βιβλία σχίσθηκαν και πυρπολήθηκαν. Σχετική προσπάθειά μου για την εξακρίβωση των τίτλων των βιβλίων αυτών δεν καρποφόρησε. Τέλος, κάποιοι τόμοι από τα *Άπαντα* του Βολταίρου και του Ρουσώ κρατήθηκαν στη Μητρόπολη Σιάτιστας¹.

Για όλες τις παραπάνω ενέργειες σε βάρος της δωρεάς Θ. Μανούση και γενικά της βιβλιοθήκης Σιάτιστας, όλες οι ευθύνες επιρρίπτονται στον διερμηνέα του νομού Βιτωλίων (Μοναστηρίου) Γ. Γεώργιοβιτς ή Τζωριζάκη. Επιδιώκοντας αυτός δωροληψία από τους Σιατιστινούς, επειδή δεν βρήκε βιβλία άμεσα επικίνδυνα για το οθωμανικό κράτος, θέλησε να προσφέρει εκδούλευση στον άμεσο προϊστάμενό του, τον πασά Βιτωλίων (Μοναστηρίου)· για τον λόγο αυτόν κατέσχεσε ή καταξέσχισε και κατέκαψε όποια βιβλία του έτυχαν μπροστά του μια και ο πασάς, απ' ό,τι φαίνεται, δεν ήταν γνώστης της οποιασδήποτε—ακίνδυνης ή επικίνδυνης για τους Τούρκους δυνάστες—βιβλιογραφίας.

Τελειώνοντας την εργασία αυτή αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι η Σιάτιστα, σύμφωνα και με τις παραπάνω περιγραφές, ανθούσε στον τομέα των γραμμάτων κατά τον 19ο αιώνα, σε σημείο που να προκαλεί τον κατακτητή. Η σπουδαιότητα της βιβλιοθήκης για την εποχή εκείνη φαίνεται από τον κατάλογο των τόμων που εκθέσαμε. Η προσωπικότητα του Θ. Μανούση θα μπορούσε επομένως να χαρακτηριστεί και από το είδος των φιλελεύθερων αυτών βιβλίων, όπως τα *Άπαντα* του Βολταίρου και του Ρουσώ που δώρισε στη γενέτειρά του. Τα κείμενα αυτά του διαφωτισμού ήταν επόμενο να διαδώσουν επαναστατικές ιδέες στους σκλαβωμένους προγόνους μας. Για τον λόγο αυτό αιτολογούνται οι βίαιες αντιδράσεις του τυράννου: κατάσχεση, ξέσχισμα, πυρπόληση ενός τουλάχιστον μέρους της λαμπρής δωρεάς του μεγάλου Σιατιστινού ευεργέτη Θ. Μανούση.

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΣΚΟΥΡΤΗΣ

1. Ό.π.

**ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΑ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ 1864-1914 ***

1. Τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βέροιας

Εἶναι ἀναμφισβήτητη καὶ αὐτονόητη ἡ χρησιμότητα τῆς δημοσιεύσεως ἀγνώστων πληροφοριῶν ἀπὸ ἀνέκδοτους κώδικες τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, γιατί ἔτσι πλουτίζομε τίς γνώσεις μας μὲ βάση τίς σωζόμενες πρωτότυπες πηγές, ποὺ ἔμειναν ἀναξιοποίητες, μέχρι σήμερα, ἂν καὶ πέρασαν πολλὲς δεκαετίες ἐλευθέρου βίου τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους.

Τέτοιοι κώδικες σώζονται σὲ βιβλιοθήκες, μητροπόλεις κ.ά., ὅπως, βέβαια, καὶ στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς καταστράφηκαν ἤδη ἀπὸ πυρκαϊὲς ἢ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶχαν καὶ ἔτσι χάθηκαν γιὰ πάντα πολὺ σπουδαῖες εἰδήσεις γιὰ θεσμοὺς καὶ γιὰ πολλὰ θέματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχομε λίγες καὶ σποραδικές πληροφορίες, ὅπως γιὰ τίς κοινότητες, τὰ σχολεῖα, τίς δωρεές, τὰ προικοσύμφωνα, τίς διαθήκες, τὸ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο, τὴ φορολογία κ.λ.

Ἀπὸ τοὺς σωζόμενους κώδικες ἔχουν δημοσιευθεῖ, ὀλόκληροι, ἐλάχιστοι. Ἱστοριοδίφες ἢ ἱστορικοί, ὅμως, χρησιμοποίησαν, ἢ καὶ δημοσίευσαν μερικὰ μέρη τους, ἢ, πρὶν συχνά, ἀνέφεραν στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς συγγραφῆς κάποιας μελέτης τους. Ἐτσι, ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοὶ ἀγνωστοὶ ἢ ἀχρησιμοποίητοι κώδικες.

Εἶναι λοιπὸν ἐπιβλημένο νὰ ἀναληφθεῖ μία συντονισμένη προσπάθεια γιὰ τὴ συστηματικὴ καταγραφή καὶ γιὰ τὴ δημοσίευση τοῦ κειμένου τῶν κωδίκων. Γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν χρειάζεται νὰ ἐνδιαφερθεῖ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖται νὰ ἐξεύρει καὶ νὰ διαθέσει τὸ ἀπαιτούμενο ποσὸ γιὰ τὴ χρηματοδότηση ἐλδικῶν ἐπιστημονικῶν ἀποστολῶν, γιὰ τὴ μικροφωτογράφησή τους καὶ στὴ συνέχεια τὴν ἐκδόσή τους σὲ μιὰ πολυτομὴ καὶ πολύτιμη σειρά, ὅπως γίνεται στίς ἄλλες χώρες, ὅπου ἔχουν κατανοήσει τὴ μεγάλη σπουδαιότητα τῶν παρόμοιων ἐνεργειῶν γιὰ τὴν αὐτογνωσία καὶ τὴν ἱστορίαν τους (πολιτική, κοινωνική, οἰκονομική κ.λ.).

Ἄν θελήσουμε, τώρα, νὰ περιορίσουμε τὴν ἐξέτασή μας στὴν περιοχή τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας, θὰ πρέπει νὰ θυμίσουμε ὅτι ὁ, τελευταῖα ἀποθανὼν, πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς Ἀντώνιος Σιγάλας, ἔκαμε γιὰ τοὺς ὅτις εἶχαν κάμει προηγουμένως οἱ Σπ. Λάμπρος καὶ Κωνσταντῖνος Σάθας, ἢ, ὕστερα, οἱ Κωνσταντῖνος Μέρτζιος, Ἰω. Βασδραβέλλης κ.ά. γιὰ ἐνρύτερες περιοχές. Πράγματι, ὅταν ἦταν καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, γύρισε τὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ ἐρευνήσει-ἐντοπίσει καὶ νὰ καταλογογραφήσει τὰ ἀρχεῖα τῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειάς του ὁλοποιήθηκε μὲ τὴν ἐκδόσιν (στά 1939) τοῦ πρώτου (ἀλλὰ καὶ τελευταίου) τόμου ἑνὸς βιβλίου του, ποὺ ἔχει ὑπέρτιτλο: «Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας» καὶ κύριον τίτλο: «Α', Ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκη Δυτικῆς Μακεδονίας», Θεσσαλονίκη.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Σιγάλας, ὅπως ἦταν φυσικὸ, περιέγραψε βιαστικὰ τοὺς κώδικες, τὰ χειρόγραφα βιβλία, τὰ λωτὰ ἔγγραφα κ.λ., ἐπειδὴ δὲν διέθετε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον καὶ τὰ μέσα γιὰ μιὰ συστηματικὴ ἐργασία, χωρὶς νὰ σημαίνει τοῦτο

* Ἀνακοίνωση στὸ Η' Πανελλήνιο Συνέδριον τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας (23-24.5.1987).

ὅτι δὲν εἶναι ἀξιόλογο τὸ βιβλίον του. Αὐστυχῶς δὲν συνεχίστηκε καὶ δὲν ὁλοκληρώθηκε ὕστερα ἢ προσπάθειά του, σὲ τοῦτο δὲ συνετέλεσε ἀρνητικά καὶ ἡ προσωπικὴ περὶ πέτειά του. Τὰ κατοπινὰ «Ἐκλαϊκευμένα μελετήματά» του, ὅπως ὑπονοεῖ καὶ ὁ τίτλος τους, δὲν προσέθεσαν τίποτε καινούριο στὸν τομέα αὐτόν.

Στὰ πλαίσια τῆς προαναφερμένης ἐρευνᾶς του ὁ Σιγάλας μᾶς ἔδωσε καὶ ἕναν κατάλογο τῶν κωδίκων τῆς Βέροιας, τὴν ὁποία ἐπισκέφθηκε τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1931.

Τὸ 1960 μελέτησα (στὴ διάρκεια ἐνὸς τριμήνου) τοὺς κώδικες, ποὺ βρῆκα στὴ Μητροπολὶ τῆς Βέροιας-Νάουσας καὶ κράτησα σημειώσεις 468 σελίδων, σὲ 4 συνηθισμένα τετράδια. Κατάλογο τῶν κωδίκων τούτων ἔδωσα στὶς σελίδες 39-41 τοῦ 1ου τόμου τῆς Ἱστορίας τῆς Βέροιας, ποὺ κυκλοφόρησε τὸν ἴδιο χρόνο. Πρὶν λίγες ἡμέρες (27-3-1987) ἔκανα ἐπανελέγχο τῶν κωδίκων γιὰ τοὺς σκοποὺς αὐτῆς τῆς ἀνακοινώσεως. Βρῆκα ἕναν ἀκόμα κώδικα, ὅπου (στὶς σελίδες 1-30) περιέχονται προικοσύμφωνα τῶν χρόνων 1905-1907.

Ἐπίσης, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1983, μελέτησα ἄλλους κώδικες, ποὺ ὑπάρχουν (ἔδω καὶ μερικὰ χρόνια) στὸ συμβολαιογραφεῖο τοῦ κ. Δημητρίου Μανωλίδη στὴ Βέροια καὶ κράτησα σημειώσεις ἀπὸ 230 σελίδες, ἀπέκτησα δὲ καὶ φωτοτυπίες μερικῶν σημαντικῶν ἐγγράφων χάρις στὴν καλὴ διάθεσί τοῦ κ. Μανωλίδη, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τῆ θέσῃ αὐτῇ. Οἱ κώδικες αὗτοι περιέχουν προικοσύμφωνα, διαθήκες, ἐξωκλητικά καὶ ἄλλα συμβολαιογραφικὰ ἐγγράφα.

Ἦδη, μὲ βάση ἦ καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἐγγράφων ποὺ βρῆκα στοὺς κώδικες τῆς Μητροπόλεως καὶ ἔχοντας στὴ διάθεσή μου τίς σημειώσεις μου, δημοσίευσα στοὺς 10 (1970) καὶ 11 (1971), ἀντίστοιχα, τόμους τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικά» ἀγνωστῇ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐλληνικὴ κοινότητα τῆς Βέροιας καὶ πὺ ἐῖδικά γιὰ τοὺς κανονισμοὺς τῆς, ὅπως καὶ γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς ἴδιας πόλεως, ἐνῶ ἄλλα ἐγγράφα ἦ πληροφορίες χρησιμοποίησα σ' ἄλλες ἱστορικὲς μελέτες μου.

Σήμερα θὰ ἀνακοινῶσῃ τίς πρῶτες παρατηρήσεις μου γιὰ ἕναν ἄλλο θεσμό, ποὺ ἴσχυσε χιλιάδες χρόνια (καὶ μέχρι πρὶν τέσσερα χρόνια, ὁπότε καταργήθηκε μὲ τὸν νόμο 1329 / 1983, γιὰ τὴν ἰσότητα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν), δηλαδὴ γιὰ τὴν προίκα καὶ πὺ συγκεκριμένα γιὰ τὰ προικοσύμφωνα, στὰ χρόνια 1864-1914, μὲ βάση τοὺς ἀνέκδοτους κώδικες τοῦ συμβολαιογραφείου τῆς Βέροιας.

Πρέπει νὰ σημειώσω ἁμέσως, ὅτι ὁ Ἀντώνιος Σιγάλας γράφει ὅτι ὑπῆρχε στὸ συμβολαιογραφεῖο τῆς Βέροιας καὶ ἕνας κώδικας, ὁ ὁποῖος περιεῖχε προικοσύμφωνα τῶν ἐτῶν 1849-1877, ἀλλὰ τοῦτος, ὅπως καὶ ἕνας ἄλλος, δὲν βρέθηκε τὸ 1983 οὔτε στὸν ἐπανελέγχο ποὺ ἔκανα τελευταῖα (27.3.1987), ἐνῶ βρῆκα ἕναν ἄλλο κώδικα, τὸν ὁποῖο δὲν μνημόνευσε ὁ Σιγάλας.

Ἀκόμα, χρειάζεται νὰ ἀναφέρω ὅτι στοὺς κώδικες τοῦ συμβολαιογραφείου καταχωροῦνται προικοσύμφωνα κατοίκων τῆς Βέροιας ἢ καὶ τῶν χωριῶν τῆς. Ἐξᾴλλον, στὰ ἀρχαία τῆς ἴδιας Μητροπόλεως ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἔξι κώδικες, οἱ ὁποῖοι περιέχουν προικοσύμφωνα μονάχα ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Νάουσας, τῶν χρόνων 1858-1914, τὰ ὁποῖα δὲν μελέτησα ἀκόμα καὶ συνεπῶς δὲν πρόκειται νὰ μὲ ἀπασχολήσουν ἔδω.

2. Μερικὲς ἐπισημάνσεις γιὰ τὰ προικοσύμφωνα στὴ Βέροια

Ἀπ' ὅσα σημειώθηκαν κίόλας γίνεται εὐκολα κατανοητὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατό μὲ τὴν ἀνακοινώσή μου αὐτὴ νὰ κάμω τίποτε περισσότερο, στὰ περιορισμένα πλαίσιά τῆς, πέρα ἀπὸ ὀρισμένες ἐπισημάνσεις, σχετικὲς, μονάχα, μὲ τοὺς κώδικες ποὺ μελετήθηκαν (καί, μόνο, γιὰ τὴν πόλιν τῆς Βέροιας), χωρὶς νὰ γίνῃ ἀναφορὰ στὰ νομικὰ καὶ ἱστορικὰ πλαίσια τοῦ θεσμοῦ τῆς προίκας καὶ τῶν προικοσυμφῶνων, γιὰτὶ μὴ

παρόμοια προσπάθεια ξεφεύγει από τὸν σκοπὸ καὶ τὸν προορισμὸ αὐτοῦ τοῦ κειμένου:

Α'. Τὸ προικοσύμφωνο ὀνομάζεται «ἐγγραφον προικοτιμήσεων» ἢ «προικοδοτήριον», ἀναφέρεται δὲ ὅτι γινόταν «...κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθος τῆς πόλεώς μας».

Β'. Ἡ σύνταξη γινόταν στὰ γραφεῖα τῆς Μητροπόλεως καὶ καταχωρίζονταν στὸν εἰδικὸν κώδικα τῶν προικοτιμήσεων-προικοσυμφώνων ἢ σὲ πιὸ γενικὸν κώδικα, ὅπου γράφονταν καὶ διαθήκες, συμβολαιογραφικὰ ἐγγραφα κ.λ. Ἀντίγραφο (ἐπικυρωμένο) δινόταν στοὺς ἐνδιαφερόμενους, σώζονται δὲ τέτοια σὲ πολλὰς οἰκογένειες.

Γ'. Τοῦτο συντασσόταν μεταξὺ τοῦ προικοδοτῆ, ποῦ ἦταν, κυρίως, ὁ πατέρας (φυσικὸς ἢ θετὸς), ἢ ἡ μητέρα σὲ περίπτωση χηρείας τῆς, ἢ καὶ τὰ ἀδελφία, ἢ ἄλλοι συγγενεῖς, κυρίως ὅταν ἡ προικοδοτούμενη ἦταν ὀρφανή. Ἀκόμα, καὶ «ὁ κύριος» ἢ «ἡ κυρία» τῆς μέλλουσας νύφης, σὲ περίπτωση ποῦ θὰ παντρευόταν ὑπηρέτρια κάποιας εὐκατάστατης οἰκογένειας, ὁπότε ἡ προικοδότηση γινόταν «...συμφώνως πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κόρης», ὅπως γράφεται σὲ προικοσυμβόλαια, δηλαδὴ κρατιόνταν, συνήθως, τὰ σχετικὰ ποσὰ γιὰ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας, γιὰ τὴν προίκισι, συχνὰ δὲ προσέφερε καὶ ὁ ἐργοδότης ἕνα ποσὸ γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς προίκας.

Δ'. Ἡ προίκα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀκίνητα (κατ' ἐξαίρεση), μετρητὰ χρήματα (σὲ γρόσια ἢ χρυσὲς τουρκικὲς λίρες) καί, στὸν κανόνα, κυρίως καὶ πάντοτε, δινόταν σὲ ρουχισμό, ἐπιπλά, σκευὴ καὶ ἄλλα κινητὰ πράγματα. Κάπου κάπου ἡ προίκα συμπληρωνόταν μὲ ὁμολογίες, κυρίως τοῦ ναοῦ τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου ἢ ἐλληνικῶν Τραπεζῶν. Ἡ ἀναφορά γινόταν σὲ ἀριθμὸ ἀντικειμένων καὶ γραφόταν καὶ ἡ ἀξία τους (σὲ γρόσια ἢ σπάνια καὶ σὲ τουρκικὲς λίρες). Συχνὰ περιγράφονταν τὰ μὲν κινητὰ πράγματα μὲ λεπτομέρειες, ὡς πρὸς τὴν προέλευση, ποιότητα, μέγεθος, ἀριθμὸ κ.λ., ἐνῶ γιὰ τὰ ἀκίνητα δίδονταν ἡ τοποθεσία, ἡ συνοικία-ἐνορία, ἡ ἐκταση, μερικὲς φορές δὲ καὶ τὰ ὅρια καί, πάντοτε, ἡ ἀξία τους. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι μονάχα ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ καὶ πολὺ χρήσιμα ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις.

Ε'. Τὸ ἐγγραφο ὑπογράφονταν ἀπὸ ἕνα ἢ, συνήθως, περισσότερους προικοεκτιμητές, ἀπὸ τὸν προικοδοτῆ, τὸν μελλοῦμενο γαμπρὸ (ὅταν δὲν ἦταν ἀγράμματος) καὶ ἀπὸ μάρτυρες, μερικὲς δὲ φορές ὑπέγραφε καὶ ὁ κομπάρος. Σπάνια, ἢ ἴδια ἡ νύμφη αὐτοπροικιζόταν ἀπὸ τὴν πατρικὴ κ.λ. κληρονομία τῆς.

ΣΤ'. Σὲ προικοσύμφωνο τῆς 29.8.1892 γράφεται ὅτι τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τῆς προίκας (ἀξίας 2.600 γροσίων) δόθηκαν: «...ἵνα διετελῶσιν ὑπὲρ τὴν κατοχὴν καὶ συντήρησιν αὐτοῦ» (δηλαδὴ τοῦ γαμπροῦ) «καὶ κυριότητα τῆς νύμφης...».

Ζ'. Συχνὰ δινόταν ὡς προίκα, ἀπὸ τὸν πατέρα ἢ τὸν ἀδελφὸ, δολοκλήρο ἢ ἕνα μέρος ἀκινήτου (ὅπως σπίτιο, μαγαζιό, χωραφιοῦ, λαδόμυλου κ.λ.), ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ρευστὸ χρήμα (σὲ γρόσια ἢ χρυσὲς τουρκικὲς λίρες), μὲ τὴ ρητὴ συμφωνία νὰ ἐπιστραφεῖ ὅπωςδῆποτε τὸ ἀκίνητο τοῦτο, μόλις πάρει, ὕστερα, ὁ γαμπρὸς τὴν ἀξία σὲ χρήμα, τοῦτο δὲ γινόταν «...διὰ μέσου τοῦ ὁρμοδίου κυβερνητικοῦ γραφείου», ὅπως γράφεται ρητὰ σὲ προικοσυμβόλαιο τοῦ 1894. Στὸ περιθώριο τοῦτου γράφτηκε, ὀριζόντια, μετὰ πέντε χρόνια (δηλαδὴ τὸ 1899) ὅτι τὸ 1/2 ἐνὸς λαδόμυλου καὶ μιᾶς βαμβακομηχανῆς, ποῦ εἶχαν δοθεῖ γιὰ προίκα καὶ εἶχαν ἐκτιμηθεῖ σὲ 12.500 καὶ 7.500 γρόσια, ἀντίστοιχα, ἢ συνολικὰ γιὰ 20.000 γρόσια ἢ 20 χρυσὲς λίρες Τουρκίας, πωληθήσαν-ἐπεστράφησαν (μὲ «ἀκέρῳ») στὸν ἀδελφὸ τῆς νύφης (ὅπως συμφωνήθηκε), ὁ ὁποῖος, ὅμως, κατέβαλε γιὰ τοῦτο 161 ὀθωμανικὲς λίρες. Σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1896 διαβάζομε, μετὰ ἄλλων, ὅτι: «Διὰ ἀντίτιμον ἑπτὰ λιρῶν διὰ ταῖς γούναις καὶ λοιπὰ δίδει ἐνυπόθηκον δύο στρέμματα ἀμπέλι εἰς Καλίγκαν 700» (γρόσια). Στὰ 1905: «Ἀντὶ τεσσαράκοντα λιρῶν μετρητῶν ἐδόθη ὡς ἐνέχυρον μέχρι ἀποτίσεως τοῦ ἄνω ποσοῦ εἰς ἀχυρῶν, ἀξίας 4.000 γροσίων ἢ ὅτι ἀπὸ τῆς τριακόσις λίρες (ἄλλης προίκας) 50 δόθηκαν σὲ μετρητὰ, 50

σε όμολογία λήξεως 6 μηνών, και για τις 100 δόθηκε ένέχυρο τὸ μισό ενός μαγαζιού. Σὲ ἄλλο προικοσύμφωνο (τοῦ 1898) γράφεται ὅτι προικοδοτεῖται ἡ νύφη καὶ μὲ 80 χρυσές ὀθωμανικὲς λίρες: «ἀντὶ φλωρίων λαιμοῦ». Ἀλλωστε, ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν κινήτων πραγμάτων δὲν ἔλειπαν, συνήθως, τὰ «ἐνώτια», τὰ «ἐξάρια μαργαρίτου», τὰ «περιδέραια» καὶ λοιπὰ κοσμήματα, ἐνῶ ὁ ρουχισμὸς δινόταν σὲ «κιβώτια» ἢ σὲ «μπόγους» κ.λ. Σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1897 παρατηροῦμε ὅτι, μεταξὺ ἄλλων, δόθηκε ὡς προίκα ἓνα σπίτι (ποῦ ἐκτιμήθηκε 2.000 γρόσια ἢ 20 ὀθωμανικὲς χρυσὲς λίρες) καὶ συγκεκριμένα τὸ μισό γιὰ προίκα ὡς ἀκίνητο καὶ τὸ ἄλλο μισό ἀντὶ μετρητὰ χρήματα.

Η'. Σὲ μερικά προικοσύμφωνα γράφεται (ὅπως σὲ ἓνα τοῦ 1898) σημείωση, ὅπου διευκρινίζεται ὅτι μὲ τὴν προίκα, ποῦ δόθηκε «Ἀπὸ κτηματικὴν περιουσίαν ἡ νύφη δὲν ἐξοφλεῖ», ἐνῶ σὲ ἄλλα (ὅπως σὲ ἓνα τοῦ 1900) ὑπάρχει ἀντίθετη, διευκρινιστικὴ σημείωση τῶν συμβαλλόμενων ἢ τῶν ἐφόρων ἢ τοῦ ἐφόρου τῶν σχολείων (ποῦ ὑπεγράφαν ὡς «ἐκτιμητὲς» καὶ ἔπαιρναν ποσοστὸ ἀπὸ τὴν προίκα γιὰ τὰ ἐξόδα λειτουργίας τους), ὅτι: «Τὴν ἀνωτέρω προίκα λαβοῦσα ἡ ἀνωτέρω δεσποινίς... ἐξοφλεῖ καὶ ἀπὸ πατρικὴν καὶ ἀπὸ μητρικὴν κληρονομίαν», ἀπέναντι καὶ στὰ ἀδελφία της. Σὲ ἄλλο προικοσύμφωνο (τοῦ 1901) ἡ νύφη παραιτεῖται (ὑπογράφοντας σὲ εἰδικὴ σημείωση ἡ δηλώνοντάς το στὸν ἱερέα) ὅλης τῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς περιουσίας. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ, ἀκόμα, ὅτι σὲ προικοσύμφωνο (τοῦ 1901) διαβάζομε ὅτι, ἐπιπλέον: «Ὑποχρεοῦται ὁ πατὴρ τῆς νύμφης, ἥτοι ὁ πενθερὸς αὐτοῦ, ὅπως ἐπὶ δύο ἔτη διαθρήψη τὸν γαμβρόν αὐτοῦ... ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ἐν περιπτώσει τοῦ πενθεροῦ μὴ ὑπάρξαντος, ὅπερ μὴ γένοιτο, ὑποχρεοῦται ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης περὶ διατροφῆς...». Ἐκτὸς ἀν' ἀποχωρήσει ὁ γαμπρὸς ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πεθεροῦ, ὁ ὁποῖος, τότε, ἀπαλλάσσεται, ὅπως γράφτηκε σὲ ἐπόμενη σημείωση, ἐνὸς ἐφόρου τῶν σχολείων. Σὲ ἄλλο προικοσύμφωνο (τῆς ἴδιας χρονιᾶς) ὁ πεθερὸς ἀναλαμβάνει καὶ νὰ διατρέφει τὸ νέο ζευγάρι γιὰ τρία χρόνια, ἀν καὶ ἡ προίκα ἀνερχόταν σὲ 22.400 γρόσια, δηλαδή σὲ ἀξιόλογο ποσό.

Θ'. Μερικὲς φορές στὰ προικοσύμφωνα ὑπῆρχαν καὶ ὄροι σὲ βάρος τῶν νεονύμφων. Ἐτσι, σὲ προικοσύμφωνο (τῆς 13.2.1898), μὲ τὸ ὁποῖο δόθηκαν ὡς προίκα, μεταξὺ ἄλλων καὶ ἓνα σπίτι ἐπιπλωμένο στὴν ἐνορία τῆς Μητροπόλεως, ὅπως καὶ ἓνα χωράφι στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ, συνολικῆς ἀξίας (ὅλης τῆς προίκας) 50.000 γροσίων, τέθηκε ὑστερόγραφο, ὅπου ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ (θυγατέρα) νύφη ἀνελάμβαναν τὴν ὑποχρέωση νὰ συγκατοικοῦν «ἐφ' ὅρου ζωῆς» μὲ τοὺς δύο γονεῖς τῆς κοπέλας, ἢ τῆς χήρας μητέρας-πεθερᾶς, ὅπως γράφεται σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1901. Ἄλλωθις θὰ χανόταν τὸ δικαίωμα τῆς κατοχῆς τμήματος τῆς διδόμενης ἀκίνητης, προικῶς περιουσίας.

Ι'. Ὅταν ὁ γαμπρὸς ἦταν ἀπὸ ἄλλη περιοχὴ καὶ ἡ παραλαβὴ τῆς προίκας γινόταν ἀπὸ συγγενεῖς (ὅπως ἀπὸ θεῖο, ἀδελφὸ), τότε τὸ προικοσύμφωνο ὑπέγραφε ὁ παραλήπτης, γιὰ λογαριασμὸ του.

ΙΑ'. Ὑπῆρχαν καὶ περιπτώσεις, ὅπου τὴν ἀξία τῆς προίκας (π.χ. ὄψους 1.700 γροσίων, τὸ 1902, νύφης ἀπὸ τὸ χωριὸ Ξεχασμένη) τὴν κατέβαλλε ὁ γαμπρὸς (ποῦ ἦταν στὴ συγκεκριμένη φορὰ ἀπὸ τὴ Νάουσα).

ΙΒ'. Ἀν, πάλι, τὸ ἀκίνητο, ποῦ δινόταν ἀντὶ γιὰ μετρητὰ, ἦταν μεγαλύτερης ἀξίας ἀπ' ὅ,τι συμφωνήθηκε ὡς προίκα, ὁ γαμπρὸς ἔπρεπε νὰ συμπληρώσει (ὡς πρὸς τὰ μετρητὰ) τὴν προίκα.

ΙΓ'. Συγκινητικὴ, ἦ, ἔστω, ἀξιοσημείωτη ἦταν ἡ δόλωση (ποῦ ἀντιγράφηκε στὸν κώδικα), ποῦ ἔκαμε στὴ Βέροια τὴν 28.10.1893 ὁ Γιοβάν Μπαρτίν, ἀπὸ τὸ χωριὸ Πεδερόμπα τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας, ὁ ὁποῖος ἦταν Ἰταλὸς ὑπῆκοος καὶ ἀνῆκε στὸ «Δυτικὸν Δόγμα», ὅτι τὰ παιδιά, ποῦ θὰ ἀποκτοῦσε μὲ τὴ μέλλουσα νύφη, ὀρθόδοξη Βεροιώτισσα, θὰ τὰ βάπτιζε σύμφωνα μὲ τοὺς τύπους τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθόδοξης

...των δύο ... Τη γνησιότητα της υπογραφής ... επικύρωσε ο τότε μητροπολίτης της Βέροιας-Νάουσας Κοσμάς.

ΙΔ'. Τα προικοσύμφωνα συνεχίστηκαν να καταχωρούνται στους ίδιους κώδικες, και κατά τον ίδιο τρόπο, και μετά την απελευθέρωση της Βέροιας από τους Τούρκους, αφού το τελευταίο, που βρίσκομε, συντάχθηκε στις 2.6.1914. 'Αξιοσημείωτο είναι ότι η αποτίμηση γινόταν και μέχρι τότε (1914) σε γρόσια ή σε λίρες Τουρκίας και όχι σε δραχμές. 'Ας σημειωθεί ακόμα ότι, από τον 'Ιανουάριο του 1912 και ύστερα, διευκρινίζεται, συχνά, στα κείμενά τους, ότι η εκτίμηση των προικων γινόταν σε γρόσια χρυσά, από δε προικοσύμφωνο των πρώτων μηνών του 1914 πληροφορούμαστε ότι τα 51.000 χρυσά γρόσια ισοδυναμούσαν με 350 χρυσές λίρες Τουρκίας και τα 57.000 γρόσια με 400 λίρες. 'Εξάλλου, από τον Σεπτέμβριο του 1912 τα προικοσύμφωνα ήσαν έναριθμα.

3. 'Επιλεγόμενα

'Όταν διαβάζει με προσοχή ο αναγνώστης τους κώδικες, κάμνει μερικές αξιολογικές διαπιστώσεις, όσο και αν φαίνεται τοῦτο άφύσικο γιά κείμενα, τὰ όποία είναι, συνήθως, τυπικά, συνοπτικά και άποτελοῦν τήν όριστική και γραπτή συμφωνία μιάς συμβάσεως πού, συχνά, πέρασε, προηγουμένως, πολλά στάδια δύσκολων και επίπονων-επίμονων διαπραγματεύσεων. στις όποιες έλαβαν μέρος οι γονείς των νεονύμφων, οι άδελφοί, οι παππούδες, οι θείοι κ.ά. συγγενικά πρόσωπα, χωρίς να λησμονούμε και τόν κρίσιμο ρόλο των προξενητών ή, πιά σωστά, των προξενητριών.

'Ακόμα, ή συγκριτική έρευνα μεταξύ τους είναι δυνατό να έντοπίσει τήν οικονομική ή και τήν κοινωνική τάξη των νεονύμφων και των γονιών τους, ανάλογα με τήν αξία τής διδόμενης προίκας, χωρίς να υποτιμάται όμως ότι, συχνά, υπεισέρχονταν και άλλοι παράγοντες (όπως ή τσιγκουνιά ή, αντίθετα, ή άπλοχεριά, ή υπερηφάνεια ή και ή επιδειξιμανία των προικοδοτών κ.λ.), πού είναι δυνατό να παραπλανήσουν όποιον καταπιάνεται με τή μελέτη παρόμοιων κειμένων, δεδομένου ότι είναι άδύνατο να συλλέξει τώρα στοιχεία γιά τους συμβαλλόμενους και μάλιστα γιά μερικές έκατοντάδες περιπτώσεων.

'Η χρησιμότητα των προικοσυμφώνων είναι, όπως σημειώθηκε πιά πάνω, πολλαπλή, τόσο γιά τή μελέτη του κοινωνικο-οικονομικού, λαογραφικού, ιστορικού κ.λ. παρελθόντος μιάς περιοχής ή μιάς έποχής, όσο και γιά τή συλλογή πολύ σημαντικών πληροφοριών γιά τίς τοποθεσίες, τὰ τοπωνύμια (τά όποία αναφέρονται στην περιγραφή των άκινήτων), γιά τήν κατάστρωση των γενεαλογικών δένδρων και των συγγενικών δεσμών, τή μορφή των κυρίων όνομάτων και των επιθέτων των κατοίκων της, τους γλωσσικούς ιδιωτισμούς κ.λ.

Τέλος, δέν είναι δυνατό να κρύψει ό μελετητής τους και τή συγκίνηση, πού νιώθει ως άνθρωπος, αφού έχει μπροστά του κείμενα, στα όποία καταγράφεται τὸ βίος, τὸ νοικοκυριό, συνήθως, νέων ανθρώπων, πού ξεκίνησαν κάποτε τήν οικογενειακή ζωή τους γεμάτοι όνειρα (καλά ή κακά), άγάπη ή φόβο, χαρά ή λύπη, ανάλογα με όσα προηγήθηκαν του γάμου ή άκολούθησαν ύστερα, ιδιαίτερα όταν σκέπτεται ότι όλοι τούτοι, παρά τὰυτα, δέν βρίσκονται πιά στη ζωή, μιά και έτσι του δίδεται ή άφορμή γιά μεταφυσικές σκέψεις και γιά τόν ίδιο, δηλαδή γιά τόν εαυτό του...

Βέροια

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τ
938.6
ΧΙΟ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας